

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 105 1984

Svenska Litteratursällskapet

Distribution: Almqvist & Wiksell International, Stockholm

Detta verk har digitaliserats. Bilderna av den tryckta texten har tolkats maskinellt (OCR-tolkats) för att skapa en sökbar text som ligger osynlig bakom bilden. Den maskinellt tolkade texten kan innehålla fel.

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lars Lönnroth

Lund: Louise Vinge, Ulla-Britta Lagerroth

Stockholm: Inge Jonsson, Kjell Espmark, Vivi Edström

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Thure Stenström, Lars Furuland, Bengt Landgren

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen,
Humanistiskt-Samhällsvetenskapligt Centrum, Box 513, 751 20 Uppsala

Utgiven med understöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Bidrag till *Samlaren* bör vara maskinskrivna med dubbla radavstånd och eventuella noter skall vara samlade i slutet av uppsatsen. Titlar och citat bör vara väl kontrollerade. Observera att korrekturändringar inte kan göras mot manuskriptet.

ISBN 91-22-00757-1 (häftad)

ISBN 91-22-00759-8 (bunden)

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksell, Uppsala 1985

gång av problemkomplexen så att han börjar med en sociologisk bakgrund och sätter in de skönlitterära citaten med de förra som utgångspunkt. Det hade varit bra om denna metod kunde ha använts mera genomgående, i fråga om olika aspekter av det samhälle som skildras; samtidigt vill man erkänna att det ofta skulle ha varit svårt att finna de rätta sociologiska vittnesbörden.

En annan from önskan är att mera historisk forskning om USA hade fått ingå som bakgrund; verk som Turners *The Significance of the Frontier in American History* (ett verk som gick ut i en rad upplagor allifrån 1890-talet), med dess tonvikt på gränsbegreppet, gränsen mellan civilisation och den vilda västern, vidare Higham, *The Reconstruction of American History* (1962), Nash Smith, *Virgin Land* samt speciella verk om synen på nationer: Fischer, *Nationale Images als Gegenstand vergleichender Literaturgeschichte* (1981) och Carré, *Images d'Amérique*. Genom verk som dessa blir synen på den amerikanska nationen och dess utveckling rikligare nyanserad.

Den estetiska analysen av materialet är i avhandlingen ganska snålt tilltagen. Det skulle ha varit till god hjälp om man hade fått en strukturanalys av några av de viktigaste verken, t. ex. Henning Bergers *Ysaïl*. I denna roman är kompositionen väl genomtänkt: från en inledande exteriörscen, i form av ett oväder över Chicago, flyttar sig synvinkeln till en interiörscen, en tysk ölkrog, och i fortsättningen är inslag av realistisk storschildring kontrapunktiskt insatta i intrigen. Vidare utnyttjar romanen en rad olika plan: arbetets Chicago, kriminalitetens Chicago, pensionatens Chicago och Sverigedrömmens Chicago. Den bygger också på ett påfallande sätt på kontraster: rikedom–fattigdom, stigande–sjunkande, hårdhet–sentimentalitet, på symboler som skyskrapan och zigenarflickan Ysaïl, på miljöanpassade bilder, alltsammans viktiga drag i Amerikabilden. Det hade vidare varit tacksamt med en mera utförlig studie av de amerikanska lånorden i de svenska texterna; bl. a. är det tydligt att deras antal ökas hos en författare som Henning Berger allteftersom han år för år lever sig djupare in i det amerikanska samhället.

Det komparativa draget utnyttjas tydligt av Wendelius: författare som Dickens, Mark Twain, Henry James, Upton Sinclair kommer in som bakgrund och paralleller, men det hade nog lönat sig att studera om inte drag av Zolas Parisschildring och Strindbergs Stockholmschildring går igen på sina håll.

En sammanfattande fråga av stor relevans, som kommer igen t. ex. hos den förut nämnda undersökningen av Carré, är denna: hur verkar den skönlitterära skildringen av ett främmande land, som av USA här, på den läsande publiken: i negativ eller i positiv riktning, avskräckande genom t. ex. bilder av kriminalitet, allmän ohederlighet, naturkatastrofer, eller sporrande genom sin bild av ett folk fyllt av ungdom och energi och av bygder präglade av en romantisk frihetsdröm? Den frågan blir hos Wendelius obesvarad.

Den typen av ämne som denna avhandling representerar, bjuder uppenbart många vetenskapliga och inte minst pedagogiska svårigheter. Här är det fråga om en rad olika val när det gäller metod och grepp. När en del av verkets angreppspunkter på materialet här har ifrågasatts, innebär detta inte att man inte samtidigt kan godta den metod som Lars Wendelius har valt. Med den form och

uppläggning som han stannat för är detta en hederlig och välgenomförd undersökning.

Jöran Mjöberg

Erik Löfroth: *A World Made Safe: Values in American Best Sellers, 1895–1920*. Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Anglistica Upsaliensia 45. Uppsala 1983.

Erik Löfroths undersökning behandlar världs- och samhällsbild i amerikanska bestsellers under den i titeln angivna tidsperioden. Den ger mycken solid information om sitt ämne och är stimulerande välskriven. Men den rymmer även en del svagheter; inte minst ter sig några av dess grundläggande litteratursociologiska resonemang tvivelaktiga.

En utgångspunkt för Löfroths avhandling är antagandet om ett idémässigt samband mellan bestsellerförfattaren och hans publik. Att det ligger något i tanken är troligt men Löfroth förefaller att spetsa till den på ett betänkligt sätt. Han talar sålunda om en för producent och konsument gemensam »theory of the world» som uttrycks i det litterära verket. Men inte delar väl t. ex. paret Sjöwall-Wahlöös många läsare författarnas marxistiska »theory of the world»? Möjligen instämmer de på vissa punkter i deras beskrivning – t. ex. i uppfattningen att polis och domstolar bör vara hederliga men inte alltid är det – utan att acceptera hela samhällsvisionen.

Löfroths föreställning om en nära värdemässig överensstämmelse mellan författare och läsare leder honom vidare till antagandet att den förre är uppriktig i sin text. Hur avgör man då en sådan sak? Finns det något annat sätt än att jämföra privat material – typ dagböcker och brev – med det litterära verket? Löfroth räknar sangviniskt med bestsellerförfattarens uppriktighet som en förutsättning för hans popularitet. Han berör flyktigt möjligheten att hans undersökningsobjekt undertrycker »olämpliga» värderingar men penetrerar aldrig frågan ordentligt. Återigen tycks han något lätt sinnig. Då och då betecknas ju även litterära giganter som posörer vilka av opportunist intar vissa ståndpunkter. Skulle denna typ verkligen vara okänd bland bestsellerskribenterna?

Löfroths forskningsmodell tvingar honom även att nedtona reklamens betydelse för att skapa bestsellers. Han kan här åberopa amerikanska undersökningar som visar att de stora reklamkampanjerna ofta kommer i gång först efter det att en bok etablerats som bästsäljare. Men dessa studier visar alltså att det är något annat än reklam som åstadkommer försäljningssuccéer; däremot säger de inte vad som utgör en boks »inherent appeal». Denna kan som Löfroth tror givetvis bestå i en för författare och läsare gemensam världs bild, men självfallet kan det också röra sig om andra ting, t. ex. det faktum att boken är spännande, humoristisk, utspelas i en lockande miljö, handlar om välkända människor, har karaktär av nyckelroman osv. Även på denna punkt hade man önskat att författaren kostat på sig en mer inträngande diskussion som stöd för sin tes.

Man noterar slutligen att Löfroth inte kan ge klara besked rörande den viktiga frågan om publikens sammansättning. Läsarundersökningar existerar bara för perioden efter 1915 då bestsellerinstitutionens bas tydligen utgjor-

des av ett medelklasskikt med viss geografisk spridning. Löfroth antar att situationen var ungefär densamma under de föregående tjugo åren och det har han väl rätt till; det får likväl räknas som en svaghet att mer exakta upplysningar saknas.

Löfroths avhandling lider alltså av en hel del brister. Författaren gör själv frågan om ett ideologiskt samförstånd mellan läsare och publik till en avgörande punkt. Vill man pröva denna tanke vetenskapligt jämför man lämpligen de värderingar som speglas i de litterära verken med de tänkesätt som kommer till uttryck i en för den dåtida amerikanska medelklassen representativ utomlitterär källa. Löfroth tycks helt främmande för denna uppläggning som hade givit hans framställning ökad tyngd. Nu nöjer han sig med hänvisningar till forskning kring andra texter från andra perioder och med spekulationer om att ett verks popularitet avslöjar något om tänkesätten hos vissa sociala skikt. Hans uppfattning att bästsäljarna lämpar sig som material för att utforska den amerikanska medelklassens värderingar torde sålunda kräva en källkritisk diskussion av helt annan omfattning än den som presteras.

Att en undersökning bygger på tveksamma premisser hindrar lyckligtvis inte att den rymmer åtskilligt av värde. Löfroths avhandling är ett utmärkt exempel på detta förhållande. I första kapitlet ger författaren sålunda en ytterst klagörande sammanfattning av huvudtendenserna i periodens bestsellers. Nyckelordet är optimism: utvecklingen går framåt vilket författarna genomgående sätter i samband med hjältnas viljestyrka, flit och förmåga till ledarskap. Pengar och socialt anseende är stående belöningar i bestsellerlitteraturens värld vilket inte hindrar att man brännmärker överdrivet intresse för dessa ting: även idealitet måste finnas med i bilden.

Löfroth visar sig också vara en utmärkt textanalytiker. Främst har jag fäst mig vid andra kapitlets diskussion av Frank Stocktons *The Adventures of Captain Horn* (1895) där författaren skickligt blottlägger romanens olika betydelseskikt; av en till synes ordinär äventyrshistoria blir i Löfroths engagerande läsning bl. a. ett diskussionsinlägg kring ledarskapets villkor. Även hans övriga textgenomgångar har stora förtjänster; inte minst lovvärd är ambitionen att fortlöpande aktualisera den samtida historiska verkligheten. Ibland blir dock innehållsreferaten väl vidlyftiga.

Löfroth kan heller inte frånkännas en viss tendens till övertolkning av sina texter. Särskilt påtagligt är detta i tredje kapitlet där författaren kanske mest energiskt driver vad som visar sig vara avhandlingens huvudtes, att periodens bestsellers speglar den amerikanska medelklassens vaktstående kring status quo. Att Booth Tarkingtons *The Turmoil* (1915) kan läsas som ett försvar för rådande samhällsförhållanden verkar sannolikt medan Winston Churchills *A Far Country* (1915) måste betecknas som ett mer tvivelaktigt fall: där är tanken att nuets kaos representerar en genomgångsfas på vägen mot ett bättre tillstånd i framtiden. Som försvar för status quo är väl detta något svagt; i varje fall ligger det på en annan nivå än hos Tarkington. Och Mary Roberts Rineharts, Eleanor Porters och Gene Stratton-Porters romaner utnyttjar väl bara gamla schabloner inom vissa typer av populärlitteratur när det gäller att undvika påträngande sociala realiteter. Därtill kommer som sagt att Löfroth inte säkert vet

om eller i vilken utsträckning bästsäljarnas läsare faktiskt motsatte sig sociala förändringar.

Löfroth är en begåvad forskare med viss böjelse för schematiska och spekulativa förklaringsmodeller. Denna svaghet tenderar att skymma de stora förtjänster som hans avhandling har. Nästa gång bör han tona ned de äventyrliga inslagen i sin forskningsstrategi och satsa på en omsorgsfullare empirisk förankring av sina teser.

Lars Wendelius

Mari-Ann Berg: *Aspects of Time, Ageing and Old Age in the Novels of Patrick White 1939-1979*. Acta Universitatis Gothoburgensis, Gothenburg Studies in English 53. Göteborg 1984.

Beyla Burman: *The World in Patrick White's The Vivisector—An Interpretation*. Litteraturvetenskapliga Institutionen, Stockholms Universitet. Stockholm 1984.

Karin Hansson: *The Warped Universe. A Study of Image and Structure in Seven Novels by Patrick White*. Lund Studies in English 69. CWK Gleerup. Lund 1984.

More than a decade after the award of the Nobel prize, the publication, within a single term, of three doctoral dissertations on Patrick White bears witness to a lively interest, among Swedish academics, in the work of this avowedly unacademic and anti-intellectual artist. Indeed, the volume and variety of his production provides a rich and stimulating subject for literary research. Two of the scholars, Mari-Ann Berg and Karin Hansson, have chosen to examine several novels in order to bring out a common theme or the recurrent use of certain images that unify the group. Beyla Burman has chosen instead to focus upon a single novel in depth and then draw attention to what it has in common with the rest of his work. All three provide a review of previous White criticism that establishes Alan Lawson's previous survey of the subject as authoritative.¹ Although the quantity of publications on Patrick White has greatly increased, studies of high quality are still in short supply.

In her discussion of the critical context of her thesis, Mari-Ann Berg states that a number of scholars have already noticed White's preoccupation with time and his use of timeshifts in several of his novels. She herself enlarges the scope of the topic by studying various aspects of the theme of time in as many as eleven novels. Moreover she suggests a development in White's interest in the question of ageing and old age over a period of forty years. His somewhat stereotyped treatment of old people in the early novels gives way to a more nuanced portrayal of them in his later ones. In fact, the protagonist in *The Eye of the Storm* (1973), is a dying woman of over eighty. In dealing with this aspect of White's work however, the author makes several observations on the need for the portrayal of old people in fiction and on related gerontological issues which alter the original purpose of her study

¹ Alan Lawson, "Meaning and Experience: A Review-Essay on Some Recurrent Problems in Patrick White Criticism", *Texas Studies in Literature and Language*, Vol. 21, 2, 1979; pp. 280-294.